

nı şehirde bulunan Sadr Medresesi'ne girdi. Dört yıl sonra Kum şehrine gitti ve buradaki din bilginlerinden fıkıh, kelâm gibi ilimleri tahsil etti. Hocaları arasında, hepsi de "âyetullah" olan Bürûcîdî, Muhammed Takî Hânsârî, Hüccet Kûhkeremî ve Humeynî sayılabilir. İsfahan'da iken İngilizce öğrenmeye başlayan Bihiştî, medrese tahsili dışında Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1951'de Kum'a döndü; bir yandan Hakim Nizâmî Medresesi'nde hocalık yaparken öte yandan da ileri gelen âlimlerden Tabâtabâî'nin yanında felsefe bilgisini derinleştirmeye çalıştı. Ondan okuduğu metinler arasında İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ* adlı eseriyile Sadreddin-i Şîrâzî'nin *e-İstârü'l-erba'ı*'sı zikredilebilir. Yine Kum şehrinde din eğitim ve öğretimi yanında modern eğitim veren ve yabancı dil öğreten Dîn ü Dâniş Lisesi'nde 1954'teki kuruluşundan 1963'e kadar müdürlük kuruluşa.

Yeni yetişen nesle dinî konuları modern bir metotla anlatmaya önem veren Bihiştî bu yıllarda yazarlık hayatına da başladı. *Mekteb-i İslâm*, *Mekteb-i Teşeyyü* ve *Güftâr-i Mâh* gibi o dönemin yüksek tirajlı dinî dergilerine İslâm'ın ışığında günün meseleleriyle ilgili makaleler yazdı. Bilhassa faizsiz bankacılık üzerine yazdığı makale dikkatleri çekti. Bu sırada Kum medreselerindeki ders programlarının eksikliklerini gidermek amacıyla kurulan Hakkânî Medresesi'nin yönetim kurulu üyeliğine getirildi.

Bihiştî siyasî faaliyetlerden çok kültür çalışmalarına ağırlık verdiği için Humeynî'nin önderliğinde başlayan 1963 hareketine görünürde katılmadıysa da her zaman onu destekledi. Hareketin bastırılışından sonra kurulan gizli cemiyetlere danışmanlık yaptı. Humeynî 1964'te sürgüne gönderilince onun görüşlerini resmen temsil edenlerden biri oldu. Ertesi yıl Hamburg İslâm Merkezi'nin müdürlüğüne tayin edildi. Hamburg'da iken Avrupa'da tahsil gören İranlı müslüman talebelerin teşkilatlanmasına yardımcı oldu. 1969'da Necef Dîvân-ı Âlî başkanlığına getirildi. Devrimden sonra birinci cumhurbaşkanlığı seçimine adaylığını koymasına beklenirken Âyetullah Humeynî tarafından din adamlarının cumhurbaşkanlığına seçilmesi yasaklandığı için bu husus gerçekleşmedi. Ocak 1980'de Ebû'l-Hasan Benî Sadr cumhurbaşkanı seçildi. Fakat çok geçmeden, farklı bir fikir yapısına sahip olduğu için, Bihiştî ve Hizb-i Cumhûrî-

İslâmî'deki arkadaşlarının amansız hücumuna uğradı. Haziran 1981'de cumhurbaşkanlığından azledilmesiyle sonuçlanan çatışmalarda Benî Sadr'ın en büyük rakibi Bihiştî olmuştur.

Bihiştî, 28 Haziran 1981 tarihinde Hizb-i Cumhûrî-i İslâmî'nin Tahran'daki merkezinde konuşma yaptığı sırada bir bombanın patlaması sonucu yetmiş kişi ile birlikte öldü.

Başlıca eserleri: *Se Maqâle (Reviş-i Berdâst ez-Şur'ân, Mes'ele-i Mâlikiyyet, Şinâht, Tahran 1360 hş./1981); Cihân-bînî-i İslâm* (Cevâd Bâhüner'le birlikte, Tahran, ts., İngilizce tercümesi, *Philosophy of Islam*, New York 1987). Bihiştî'nin çeşitli konuşma ve konferanslarının metinleri zaman zaman İran basınında çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Shahrouh Akhavi, *Religion and Politics in Contemporary Iran: Cleray-State Relations in the Pahlavi Period*, Albany 1980, s. 101, 170, 176; W. H. Sullivan, *Mission to Iran*, New York 1981, s. 200; *Ü be-Tenhâ-i Ümmet Bûd*, Tahran 1361 hş./1982; Abol Hassan Bani-Sadr, *L'Espérance Trahie*, Paris 1982, tür.yer.; Humeynî, *Şahîfe-i Nûr*, Tahran 1361 hş./1982, XV, 44-50; *eş-Şehîdû'd-dukâtur Bihiştî: ümme ft recül*, Tahran 1403; *The Dawn of the Islamic Revolution*, Tahran, ts. (*Echo of Islam* dergisinin özel sayısı), s. 176-183; *Felonies of the MKO Terrorists in Iran*, Tahran 1983, s. 79-81; Ali Rabbânî Halhâlî, *Şühedâ-i Rûhâniyyet-i Şî'a der Şadsâl-i Âhîr*, Kum 1403/1983, s. 508-517; D. Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, Londra 1985, bk. İndeks; S. Bakhsh, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, New York 1986, bk. İndeks; Hamid Algar, "Social Justice in the Ideology and Legislation of the Islamic Revolution of Iran", *Social Legislation in the Contemporary Middle East* (nşr. L. O. Michalak — J. W. Salacuse), Berkeley 1986, s. 27, 41, 43-44, 49, 53-54.

HAMİD ALGAR

BİHİŞTİ AHMED SİNAN ÇELEBİ

(ö. 917/1511-12 [?])

Divan edebiyatında ilk hamse sahibi olduğu ileri sürülen şair ve tarihçi.

Kaynaklarda doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgi yoktur. V. L. Ménage yaklaşık 871'de (1466-67) doğduğunu kaydetmektedir. Aşıkpaşazâde, İstanbul'un ilk subaşlarından Karışdıran Süleyman Bey'in oğlu olduğunu söylerken Bursalı Mehmed Tâhir babasının tarihçi Tursun Bey'in kayınbiraderi olduğunu ifade eder. Kaynakların çoğu asıl adının Sinan olduğunu bildirmekteyse de II. Bayezid devrine ait bir in'âmât defterine (bk. Erünsal, s. 308), ayrıca Sehî Bey ve

Riyâzî'ye göre asıl adı Ahmed'dir. İsmiyile ilgili bu karışıklık Babinger'de de devam ederek onun Bihiştî Sinan Çelebi'yi ayrı bir şahıs gibi ele almasına ve Ahmed Sinan Bihiştî'nin babası olduğunu söylemesine sebep olmuştur. Bazı kaynaklar babasının Çorlu yakınlarındaki Karışdıran köyünden olduğunu ileri sürmektedir; ancak bu husus isim benzerliğinden veya Bihiştî'nin, tarihinde babasından bahsederken onun Vize beyliği yaptığını belirtmesinden kaynaklanmaktadır. Aslında "Karışdıran" bir lakap veya aile ismi olmalıdır (bk. Ergun, s. 796).

Bihiştî küçük yaşta babasını kaybetti, daha sonra saraya intisap ederek orada yetişti. II. Bayezid devrinde meşhur oldu ve uzun zaman padişahın hizmetinde bulundu. Bir ara padişahın gözünden düşünce hayatından endişe ederek İran'a kaçtı. Sehî'nin bildirdiğine göre Hüseyin Baykara'nın yanına sığındı ve orada Ali Şîr Nevâî ve Molla Câmî ile tanışıp görüştü. Bir müddet sonra Hüseyin Baykara'nın Bihiştî'nin affedilmesi için bir elçi ve beraberinde çeşitli hediyeler göndermesi, bazı şair ve âlimlerin de mektuplar yollayarak II. Bayezid nezdinde yaptıkları teşebbüsler sonuç verdi ve kendisinin II. Bayezid'e takdim ettiği "kerem" redifli kasidenin de tesiriyle padişah tarafından affedildi.

Bihiştî bundan sonra eski mevkii elde etti ve padişahın yanında bulunarak onun çeşitli iltifatlarına mazhar oldu. Nitekim adı geçen in'âmât defterinde Bihiştî'ye 909 yılında (1503) padişah tarafından in'amda bulunulduğu bildirilmektedir. Bihiştî bir ara sancak beyliği yaptı. Ancak hayatının bu devresiyile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bihiştî'nin, tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XVI. yüzyılın başlarında vefat ettiğinde kaynakların hemen hepsi birleşmektedir. Ménage onun tarihini

Bihiştî'nin *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisinin ilk sayfası. (İÜ Ktp., TY, nr. 5591)

II. Bayezid devrinin sonlarında tamamlandığını belirterek muhtemelen 917'de (1511-12) vefat ettiğini ileri sürmektedir (*Eİ²* [İng.], I, 1210). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda vefat tarihi olarak gösterilen 977 (1569) yılı ise doğru değildir.

Bihıştî bazı gazellerinde Çağatay ve Âzerî lehçelerine has birtakım özel söyleyişlere de yer vermiş, Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî ile temasında bulunarak şiirde onlardan faydalanmıştır. Herat ve civarındaki ilmi ve edebî çevrelerden istifade etmiş, bu durum İstanbul'a döndükten sonra kaleme aldığı eserlerine de aksetmiştir.

Eserleri. 1. *Hamse*. Bihıştî, tezkirelerin hemen hemen ittifakla bildirdiklerine göre muhtemelen Ali Şîr Nevâî'den ilham alarak divan edebiyatında ilk defa tam bir hamse tertip eden şairdir. Nitekim *Hamse*'sinin sonunda, "Dedim hele ben cevâb-ı hamse / Demedi bu yolda dahi kimse" beytiyle bu hususa işaret ettiğini Latîfî haber vermektedir. *Hamse*'de yer aldığı belirtilen mesneviler şunlardır: *Vâmuk u Azrâ*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Hûsn ü Nigâr*, *Süheyl ü Nevbahâr*, *Leylâ vü Mecnûn*. Bunlardan yalnız *Leylâ vü Mecnûn* bugün elde mevcuttur. Bihıştî bu eseri 912'de (1506) İstanbul'da tamamlamış ve eski itibarını elde etmek gayesiyle II. Bayezid'e takdim etmiştir. Zaman zaman Çağatay Türkçesi özelliklerinin görüldüğü eser Câmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unun vezni olan "mef'ûl / mefâilün / feülün" kalıbıyla yazılmıştır. Yirmi iki bölümden meydana gelen mesnevi 1195 beyittir. Bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 5591) bulunan *Leylâ vü Mecnûn*'un bu nüshası üzerinde Rezzan İlter bir mezuniyet tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Târîh-i Bihıştî*. Osman Gazi'den başlayarak II. Bayezid'e kadar gelen padişahların tek tek ele alındığı eser sekiz bölümden ibarettir. Bunlardan II. Bayezid'e ayrılan bölümde bu padişah ile Cem Sultan arasındaki mücadele ele alınmakta ve daha sonra II. Bayezid devrinin diğer olayları anlatılmaktadır. Eserin "Muhârebe-i Bâyezîd ve Şehzâde Cem" adını taşıyan bölümü Babinger tarafından ayrı bir eser kabul edilerek Ahmed Sinan Bihıştî'ye nisbet edilmiştir. Yine Babinger eserin anılan bölüm dışında kalan kısmını Ahmed Sinan Bihıştî'nin babası olduğunu söylediği Bihıştî Sinan Çelebi'ye izâfe etmiştir (Babinger, s. 35, 49). Eserin bu bölümü Topkapı Sarayı Müzesi

Kütüphanesi (Revan, nr. 1270) ile British Museum'da (Add. 7869) bulunmaktadır. Babinger ve V. L. Ménage'in verdikleri bilgiye göre British Museum'da (Add. 24, 955) eserin diğer bölümlerinden bir kısmının daha nüshası vardır (Babinger, s. 50; *Eİ²* [İng.], I, 1210). Bihıştî, tarihini Neşrî'nin (ö. 1520 [?]) eserini esas alarak meydana getirmiştir. Tarihçiler, Bihıştî'nin eserinin bazı olaylar dışında Neşrî tarihinin edebî bir üslûpla kaleme alınmış şekli olduğunda birleşmektedirler. Ménage ise eserin İdrîs-i Bitlisî'nin (ö. 926/1520) *Heşt Bihıştî*'ni takip ettiğini ve o derecede önemli bir kaynak olmadığını belirtir. Eserin Fâtih Sultan Mehmed'in vefatına kadar olan kısmı üzerinde Kâzım Dilcimen tarafından bir mezuniyet tezi hazırlanmıştır (İÜ Ed.Fak., Tarih bl., nr. 96).

Bunların dışında Bihıştî'nin bir divanından bahsedilmekteyse de eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Şiirlerine çeşitli şiir mecmualarında rastlanmaktadır. Sehî Bey, Bihıştî'nin Nizâmî'ye ait Farsça *Hamse*'yi Türkçe'ye tercüme ettiğini bildirmekteyse de bugün böyle bir eser mevcut değildir. Bu herhalde Bihıştî'nin kendi *Hamse*'si olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşikpaşazâde, *Târîh*, s. 142; Sehî, *Tezkire* (G. Kut), s. 243-245; Âşik Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 58^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 104-105; Kunalzâde, *Tezkire*, I, 225-226; Riyâzî, *Tezkire*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3205, vr. 42^b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 724; Gibb, *HOP*, II, 149; *Osmanlı Müellifleri*, II, 96-97; III, 82, 184; Ergun, *Türk Şairleri*, s. 794-803; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 603; Nail Tuman, "Hamseler Hakkında", *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, İstanbul 1961, s. VI; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 206; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 104, 129, 132, 133, 134; a.m.f., "Divan Edebiyatında Hikâyeler", *TDAY Belleten* (1967), s. 99, 101, 102, 103, 108; Rezzan İlter, *Bihıştî ve Leylî vü Mecnûn'u* (mezuniyet tezi, 1951), İÜ Ed.Fak., Türkiyat Enstitüsü, nr. 386; Babinger (Üçok), s. 35, 43, 49, 50; İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezîd Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 303-342; *TA*, VI, 20; V. L. Ménage, "Bihıştî", *Eİ²* (İng.), I, 1210; *TDEA*, I, 377.

HASAN AKSOY

BİHIŞTÎ RAMAZAN EFENDİ

(ö. 979/1571)

Osmanlı âlimi, mutasavvîf ve şair.

Arapça kaynaklarda Ramazan b. Abdülmuhsin el-Vizevî şeklinde zikredilen Bihıştî, Vize'de doğduğu için "Vizevî" nisbesiyle anıldığı gibi tahsilinden son-

ra Çorlu'ya yerleşip orada vâzlik yaptığundan "Çorlu Vâizi" veya "Çorlulu Vâiz" olarak da tanınır. Brockelmann nisbesini "el-Vezîrî" şeklinde kaydederse de (*GAL Suppl.*, I, 759) yanlıştır. Şiirlerinde Bihıştî mahlasını kullandığından bu şekilde tanınmış, fakat aynı mahlası kullanan diğer şairlerle karıştırılmaması için "Bihıştî-i Vâiz", "Bihıştî-i Sâni", yeni yayınlarında ise daha çok Bihıştî Ramazan Efendi diye anılmıştır.

Bihıştî tahsil için İstanbul'a giderek Molla Sinan, Merhaba Çelebi ve Şeyhülislâm Sâdî Efendi gibi âlimlerden ders okudu. Sâdî Efendi'nin vefatından sonra devrin ünlü şeyhlerinden Merkez Efendi'ye intisap ederek seyrü sülûkünü onun yanında tamamladı ve hilâfet aldı. Daha sonra İstanbul'dan ayrılarak Çorlu'ya yerleşti. Bir taraftan Ahmed Paşa Camii'nde imam-hatiplik ve vâzlik yaparken diğer taraftan da zâviye haline getirdiği evinde tasavvufî irşad faaliyetini sürdürüyor ve zâviyenin etrafında yaptırdığı hücrelerde barındırdığı talebelere de ders veriyordu. Nitekim değerli bir nâsir ve kuvvetli bir şair olarak tanınan Zârîfî de kaynaklarda Bihıştî'nin talebesi olarak anılmaktadır. Çorlu'da uzun yıllar bu hizmetlere devam eden Bihıştî orada vefat etti ve Bihıştî Zâviyesi olarak anılan evinin bahçesine gömüldü. Evliya Çelebi Çorlu'daki ziyaret yerleri arasında onun zâviyesini de sayar.

Âşik Çelebi'nin *Meşâirü's-suarâ* adlı tezkiresindeki bir minyatürde Bihıştî Ramazan Efendi (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 772, vr. 85^a)

